

УДК 37. 211.24

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.9>**Т. А. Кокнова**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗМІСТОВІ КОМПОНЕНТИ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Статтю присвячено вивченню й аналізу змістових компонентів лінгвометодичної компетентності, охарактеризовано основні компетенції, що входять до її складу. До таких віднесено предметну, соціокультурну та комунікативну компетенції, які забезпечують володіння компетенціями в галузі теоретичних засад лінгвістики на високому професійному рівні, а також їх реалізацію в практичній професійній діяльності як викладача іноземної мови. Подано визначення поняття лінгвометодичної компетентності викладача іноземної мови. Відповідно до наукової концепції, представленої І. Зязюном, і згідно зі специфікою професійної діяльності викладача іноземної мови виділено три блоки знань, які належать до предметної компетенції викладача іноземної мови, а саме: психолого-педагогічні знання (стосуються особливостей засвоєння лінгвістичного матеріалу відповідно до індивідуальних і вікових характеристик), професійно-предметні знання (належать до специфіки користування іноземною мовою як засобом спілкування) та науково-дослідницькі знання (знання щодо цілісного уявлення викладача іноземної мови про науку як систему знань). У контексті деталізації змінь викладача іноземної мови у змісті предметної компетенції виділено такі вміння: теоретичні, прогностично-проєктивні, рефлексивні, мобілізаційно-орієнтаційні, інформаційні, розвивальні, перцептивні та комунікативні. Важливим аспектом у процесі підготовки майбутніх викладачів іноземної мови виступає також формування соціокультурної компетенції, яка уможливує здійснення ефективної міжкультурної комунікації, враховуючи національну, релігійну, геополітичну, соціальну ідентичність субкультур. Останнім змістовим складником лінгвометодичної компетентності виступає комунікативна компетенція, що дозволяє виконувати майбутнім вчителям іноземної мови комунікативні завдання у процесі професійної діяльності. У статті відзначено, що навички майбутнього викладача іноземної мови повинні стати таким новоутворенням, завдяки якому майбутній спеціаліст буде спроможний виконати раціональну дію відповідно до нормативно заданих вимог професії.

Ключові слова: лінгвометодична компетентність, викладачі іноземної мови, предметна, соціокультурна та комунікативна компетенції, професійні знання, вміння та навички, змістовий компонент.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українське суспільство вимагає і потребує знаючих, творчих, ініціативних спеціалістів у різних галузях. Роль освіти у цьому процесі – знайти такий підхід, за якого цілісність внутрішнього світу людини забезпечується її взаємозв'язком із суспільством. Студентоцентризм у сучасній освіті вимагає звернення до такого інструментарію, що дасть можливість ефективно оцінювати якість освітніх послуг.

Головною стратегією в освітньому процесі України сьогодні вважається орієнтація на глобалізацію та інтеграцію. Подібна тенденція породжує необхідність переосмислення якості підготовки майбутніх викладачів іноземних мов у закладах вищої освіти зі спрямуванням на компетентнісний підхід. Компетентнісний підхід у сфері освіти вбачається одним із напрямів модернізації професійної освіти як в Україні, так і за кордоном. Лінгвометодична компетентність викладача іноземної мови в цьому контексті є логічним продовженням у напрямі уточнення та розвитку понятійного тезаурусу з проблеми компетентнісного

підходу в процесі підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє зробити висновок про те, що ряд науковців відносить методичну, комунікативну дослідницьку та самоосвітню компетенції до професійно-методичної або до іншої фахової компетентності. Це простежується у працях О. Корзун, К. Савиної, Т. Володько, О. Вовченко, Л. Власенко, Н. Божок, І. Потюк та ін. Проте водночас інша група вчених дрібнить фахову компетентність викладача на більш детальні частини, тобто на дослідницьку, дидактичну, інноваційну, лінгводидактичну, організаційну, психолого-педагогічну та соціокультурну компетентності (О. Копусь, М. Паталаха, І. Сенновський, С. Івашнова, Ю. Присяжнюк та ін.). Однак змістові компоненти лінгвометодичної компетентності ще не становили предмет окремої наукової розвідки.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – вивчити та проаналізувати змістові компоненти лінгвометодичної компетентності й охарактеризувати основні компетенції, що входять до її складу.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи поняття лінгвометодичної компетентності викладача іноземної мови, яке ми розуміємо як інтегровану сукупність відповідних знань, умінь, навичок і способів діяльності, що постають як «необхідний інструментарій для продуктивної діяльності» [1, с. 36], а також своєрідність професійної діяльності викладача, вбачаємо за доцільне розглянути змістові компоненти лінгвометодичної компетентності.

Отже, лінгвометодична компетентність викладача іноземної мови складається з предметної, соціокультурної та комунікативної компетенцій, що виступають її змістовими компонентами, які забезпечують володіння компетенціями в галузі теоретичних засад лінгвістики на високому професійному рівні, а також їх реалізацію в практичній професійній діяльності як викладача іноземної мови. Предметна компетенція згідно з постановою про затвердження Державного стандарту України – це «сукупність знань, умінь і характерних рис у межах конкретного предмета, що дає можливість самостійно виконувати певні дії для розв'язання навчальної проблеми (задачі, ситуації)» [2]. Так, предметну компетенцію викладача іноземної мови ми тлумачимо як колегіальність знань, умінь, навичок із циклу знань про загальну (гуманітарну та фундаментальну підготовку) та професійну підготовку викладачів іноземної мови (психолого-педагогічну та науково-предметну підготовку), необхідних для здійснення успішної професійної діяльності. У цьому контексті доцільно говорити про сумісність знань, про систему іноземної мови як матеріалу для породження і сприймання її як інструменту педагогічної діяльності, тобто про необхідність оволодіння викладачем іноземної мови таким рівнем предметної компетенції в галузі теоретичних засад, щоб на високому професійному рівні бути здатним реалізовувати цю компетенцію в практичній педагогічній діяльності.

Оскільки до цієї компетенції зараховуємо професійні знання, уміння й навички, то відповідно до наукової концепції, представленої І. Зязюном [3], і згідно зі специфікою професійної діяльності викладача іноземної мови виділимо три блоки знань, що віднесемо до предметної компетенції викладача іноземної мови:

– психолого-педагогічні знання – стосуються особливостей засвоєння лінгвістичного матеріалу відповідно до індивідуальних і вікових характеристик; знання щодо особливостей оволодіння лінгвістичною навчально-пізнавальною та комунікативною діяльністю тими, кого планують навчати майбутні викладачі іноземних мов; знання з дидактики та вміння їх творчо використовувати у процесі викладання лінгвістичних дисциплін, знання методів, форм і засобів навчання, що є найбільш

ефективними для здійснення якісної педагогічної діяльності майбутнього викладача іноземної мови;

– професійно-предметні знання – стосуються специфіки користування іноземною мовою як засобом спілкування, критичного мислення, отримання інформації з усіх доступних джерел, оцінювання її, розуміння співрозмовника, формулювання власної думки; знання щодо організації пізнавальної діяльності тих, кого майбутні викладачі будуть навчати надалі; знання, як забезпечити умови і для саморозвитку, і для розвитку тих, кого навчатимуть; знання в галузі лінгвістики в обсязі, достатньому для репродуктивної трансляції об'єктам освітнього процесу; знання лінгвометодичної термінології;

– науково-дослідницькі знання. Це знання щодо цілісного уявлення викладача іноземної мови про науку як систему знань; знання з методології наукового пізнання та визначення її місця в лінгвометодичному дослідженні; сутність наукових методів у лінгводидактичному дослідженні, планування й організація наукового експерименту; обробка результатів наукових спостережень і їх оформлення; робота з науковою літературою та підготовкою матеріалів до оформлення лінгвометодичного дослідження.

Підтримуючи думку І. Зязюна, підкреслимо, що «знання повинні бути сформовані відразу на всіх рівнях: методологічному (знання закономірностей розвитку загальнофілософського плану, зумовленість цілей виховання і навчання тощо); теоретичному (законо, принципи та правила педагогіки і психології, основні форми діяльності й ін.); методичному (рівень конструювання освітнього процесу); технологічному (рівень вирішення практичних завдань навчання і виховання за конкретних умов) [3]. Відповідно до наукових теорій І. Ісаєва, О. Міщенко, В. Сластьоніна та Є. Шиянова, М. Паталахи зазначимо, що «професійна компетентність є єдністю теоретичного і практичного аспектів, готовності педагога до здійснення професійної діяльності, її структури, що представлені через педагогічні вміння» [4, с. 123–125]. Тобто практична готовність викладача іноземної мови має виражатися в зовнішніх уміннях, мається на увазі у практичних діях, які можна спостерігати під час виконання професійних обов'язків.

Отже, у контексті деталізації вмінь викладача іноземної мови у змісті предметної компетенції виділено [4, с. 118–125]:

– теоретичні: уміння аналітично та педагогічно мислити; уміння діагностувати педагогічні явища, аналізувати їхні складники (умови, причини, мотиви, засоби, форми та ін.); знаходити способи оптимального вирішення педагогічних проблем тощо;

– прогностично-проєктивні: уміння прогнозувати педагогічний процес, розвивати особистісні та соціальні відносини; уміння конкретизувати педагогічне прогнозування в аспекті навчання й виховання, обґрунтування способів та етапів їх реалізації: підбір змісту педагогічного процесу; визначення основних видів діяльності тощо;

– рефлексивні: уміння викладача іноземної мови аналізувати свою професійну діяльність: правильно ставити мету і завдання адекватно змісту педагогічного процесу; уміти підбирати ефективні форми, методи, засоби та технології, відповідні індивідуальним і віковим особливостям;

– мобілізаційно-орієнтаційні: розвиток інтересу, формування мотивації до освітнього процесу; самостимулювання до саморозвитку і творчості; забезпечення умов для ефективної самореалізації особистості тощо; уміння формувати ціннісні установки особистості, її світогляд (стимулювання стійкого інтересу до майбутньої професійної діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей особистості: організація діяльності з метою прояву і закріплення соціально значущих якостей);

– інформаційні: уміння отримувати, систематизувати знання й адаптувати їх до педагогічного процесу; уміння ефективно виділяти головні та другорядні освітні завдання, уміння їх стратегічно планувати та впроваджувати в освітньому процесі;

– розвивальні: організація процесу взаємодії з метою створення умов для всебічного розвитку особистості (психічних процесів, властивостей); уміння організовувати спільну діяльність, узгоджену з освітнім середовищем;

– перцептивні, що проявляються в загальному вмінні розуміти партнерів по взаємодії: всебічно сприймати партнерів по спілкуванню; адекватно інтерпретувати поведінку; протистояти стереотипам сприйняття тощо;

– комунікативні: спрямовані на організацію педагогічного спілкування: установлювати психологічний контакт; коригувати й управляти процесом; налагоджувати зворотний зв'язок; володіння комунікативною культурою [4].

Переходячи до обґрунтування навичок, притаманних викладачеві іноземної мови, звернемося до тлумачення Є. Пассова, який під навичками розуміє «самостійну дію в системі свідомої діяльності, що стала завдяки сукупності якостей однією з умов виконання цієї діяльності» [5, с. 39]. Отже, навички майбутнього викладача іноземної мови повинні стати таким новоутворенням, завдяки якому майбутній спеціаліст буде спроможний виконати раціональну дію відповідно до нормативно заданих вимог професії. Навички стануть автоматичними, стійкими та гнучкими тільки внаслідок багаторазового повторення окремих

цілеспрямованих вправ, спрямованих на їхнє вдосконалення. Для викладача іноземної мови необхідно сформулювати: граматичні, лексичні, слухові, перцептивні, каліграфічні, орфографічні навички.

Проаналізуємо другий змістовий компонент лінгвометодичної компетентності – соціокультурну компетенцію. Під соціокультурною компетенцією Л. Власенко та Н. Божок розуміють «знайомство тих, хто навчається, з національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки та здатністю користуватися елементами соціокультурного контексту, релевантними для породження і сприйняття мовлення з погляду носіїв мови. Ці елементи – звичаї, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, соціальні стереотипи, країнознавчі знання та ін.» [6]. Із цього поняття зрозуміло, що соціокультурна роль викладача іноземної мови виявляється через специфічність його дисципліни. Тобто викладач має бути полікультурно підкованим, але також усвідомлювати себе транслятором національної ідентичності. Так, наявність соціокультурної компетенції уможливорює здійснення ефективної міжкультурної комунікації, враховуючи національну, релігійну, геополітичну, соціальну ідентичність субкультури.

Оскільки головною в процесі такого спілкування є мова, то формування соціокультурної компетенції – важливий аспект підготовки майбутніх викладачів іноземної мови. На думку С. Шехавцової, формування соціокультурної компетенції має відбуватися в таких векторах, як: формування лінгвокультурного компонента (знання історико-культурних, країнознавчих особливостей, етнокультурного фону країни, прояву толерантності, поваги та розуміння соціокультурних особливостей представників інших культур; виявлення соціальної відповідальності за свою поведінку як громадянина Української держави); соціолінгвістичного (знання лексичних одиниць із національно-культурною семантикою, особливостей писемного мовлення, знання мовленнєвих особливостей соціальних угруповань і національних меншин) та етнопсихологічного (знання соціокультурних норм поведінки в умовах міжкультурної комунікації, національної ментальності, ціннісно-розумових аспектів духовної культури, способу життя соціокультурних співтовариств і співвідносних із ними звичок, норм, традицій; умінь і навичок культурного самовизначення, тобто визначення себе як полікультурного суб'єкта) [7, с. 10–11].

Так, під оволодінням соціокультурною компетенцією як змістовим складником лінгвопредметного компонента розуміємо наявність у викладача іноземної мови загальної культури, знань із країнознавства, лінгвокраїнознавства, соціолінгвістики й етнопсихології іноземної мови; володіння різними засобами міжкультурного спілкування в різноманітних професійних ситуаціях; володіння

навичками формування соціокультурної компетенції в тих, кого навчатимуть, – майбутніх викладачів іноземних мов.

Останній змістовний складник лінгвометодичної компетентності – комунікативна компетенція. Так, у межах нашої розвідки для тлумачення комунікативної компетенції звернемося до його розуміння І. Потюк, яка трактує її як уміння «розв'язувати комунікативні завдання з метою оволодіння високим рівнем спілкування іноземною мовою, тобто сформованість умінь і навичок вільного вираження думок і почуттів у всіх видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, говорінні, письмі та в різних сферах спілкування: особистісній, публічній» [8]. В аспекті підготовки викладачів іноземних мов убачаємо за доцільне користуватися тлумаченням О. Волченко, котра бачить цю дефініцію як «мовленнєвий механізм, що дозволяє їм (викладачам іноземної мови – Т. К.) виконувати функції професійної діяльності (комунікативно-навчальну, гностичну, конструктивно-планувальну й організаторську)» та, окрім цього, це «сукупність професійних знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне виконання комунікативної функції у професійній діяльності та сприяють подальшому самовдосконаленню і самореалізації майбутніх фахівців» [9, с. 20].

Висновки і пропозиції. Так, у межах нашого дослідження розуміємо комунікативну компетенцію як здатність до взаємодії як у міжкультурній комунікації, так і в процесі виконання освітньої професійної діяльності для досягнення поставленої комунікативної мети; наявність знань національно-специфічних моделей комунікативної поведінки представників інших мов і культур; вибір відповідного стилю спілкування; уміння використовувати особливості невербального спілкування. Перспективи подальшого дослідження лежать у площині вивчення структурних компонентів лінгвометодичної компетентності викладачів іноземних мов.

Список використаної літератури:

1. Волощук І.П. Формування професійної компетентності студентів ВНЗ: компетентнісний підхід. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 23–38.
2. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/462-2011-p> (дата звернення 13.08.2019).
3. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І.А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
4. Паталаха М.Є. Професійні знання, уміння та навички як компоненти професійної компетентності майбутнього викладача іноземної мови. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : збірник наукових праць / за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. Харків : НТУ «ХПІ», 2010. Вип. 25 (29). С. 118–125. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archiveB8.pdf> (дата звернення 13.08.2019).
5. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. Москва : Русский язык, 1977. 216 с.
6. Власенко Л.В., Божок Н.О. Соціокультурна компетенція при вивченні іноземної мови. URL: <pdaa.com.ua/np/pdf4/6.pdf> (дата звернення 13.08.2019).
7. Шехавцова С.О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2009. 20 с.
8. Потюк І. Комунікативна компетенція як невід'ємна складова навчально-виховного процесу. *Молодь і ринок*. 2012. № 1 (84). С. 128–132.
9. Вовченко О.М. Формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2006. 23 с.

Koknova T. Contents components of linguistic-and-methodological competence of foreign language teachers

The article is devoted to the study and analysis of the contents components of linguistic-and-methodological competence; its major competencies are characterized. It includes subject, socio-cultural and communicative competencies which ensure a good command of competencies in the field of linguistics theoretical concepts at high professional level, as well as their implementation in practical professional activity as a foreign language teacher. The definition of linguistic-and-methodological competence of a foreign language teacher is given. According to the scientific concept presented by I. Ziaziun, and according to the specifics of the professional activity of a foreign language teacher, three blocks of knowledge related to the subject competence of a foreign language teacher are identified, namely: psychological and pedagogical knowledge (concerning the peculiarities of mastering linguistic material in compliance with the individual knowledge and age characteristics), vocational knowledge (related to the specificity of using a foreign language as a means of communication), and scientific research knowledge (holistic knowledge of science as a system of knowledge). In the context of detailing the skills of a foreign language teacher, the following competencies in the contents of subject competency are distinguished: theoretical, prognostic-projective, reflexive, mobilizing-orientative, informative, developmental, perceptive and communicative. Formation of socio-cultural competency is also an important aspect in the process of prospective foreign language teachers training. It

enables efficient intercultural communication, taking into account the national, religious, geopolitical, and social identity of subcultures. The last contents component of linguistic-and-methodological competence is communicative competency, which allows prospective foreign language teachers to communicate in the process of professional activity. It is pointed out in the article that the skills of a prospective foreign language teacher should be such advanced that will enable the prospective specialists to perform rational activity in accordance with the normative requirements of the profession.

Key words: *linguistic-and-methodological competence, foreign language teachers, subject, socio-cultural and communicative competencies, professional knowledge, abilities and skills, contents component.*